

हरित भारत अभियानाची (Green India Mission)
राज्यात अंमलबजावणी करण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग
शासन निर्णय क्र. एफडीएम-२०१५/प्र.क्र.२१९/फ-२,
हुतात्मा राजगुरु चौक, मादाम कामा रोड,
मंत्रालय, मुंबई- ४०० ०३२.
दि. २० एप्रिल, २०१६

संदर्भ :- १) केंद्रीय पर्यावरण व वन मंत्रालयाचे हरित भारत अभियानासंदर्भात माहे नोव्हेंबर २०१४ मधील मार्गदर्शक सूचना
२) केंद्रीय पर्यावरण व वन मंत्रालयाचे पत्र F.No.९-११/२०१४/GIM, Dt. २२ June, २०१५

प्रस्तावना :-

हवामानातील बदलामुळे (Climatic Change) नैसर्गिक साधनसंपत्तीची गुणवत्ता, प्रकार, वाटप आणि वापर यासंदर्भात होणारे गंभीर परिणाम जाणवत आहेत. सुरक्षित व उत्तम पर्यावरण आणि वने यांचा अनन्य साधारण असा संबंध आहे. वातावरणीय बदलाची तीव्रता सौम्य करणे, अन्न, जल, जैवविविधता आणि वनावर अवलंबून असणाऱ्यांची उपजिविका इत्यादींची सुरक्षितता मुख्यत्वे वनक्षेत्रावर अवलंबून असते. त्यामुळे वनांचे संरक्षण, विकास, संवर्धन आणि शास्त्रोक्त व्यवस्थापनाद्वारे पर्यावरणीय आणि वातावरणीय बदलांचे परिणाम कमी करणे हे मोठे आव्हान आपल्या सर्वांच्या समोर आहे.

उपरोक्त बाबींचा विचार करून हवामान बदलासंदर्भातील राष्ट्रीय कृती आराखड्यातर्गत (National Action Plan on Climate Change) वेगवेगळे आठ अभियान (Missions) केंद्र शासनाकडून घोषित करण्यात आले आहेत. त्यापैकी हरित भारत अभियान (Green India Mission) हे अत्यंत महत्त्वपूर्ण असे अभियान आहे. या अभियानाच्या अंमलबजावणीसाठी संदर्भ क्र.१ आणि २ येथे नमूद केल्याप्रमाणे केंद्र शासनाकडून सर्व राज्यांना मार्गदर्शक सूचना दिल्या आहेत.

अभियानाचा उद्देश आणि उद्दिष्ट्ये (Mission Aims and Objectives) :-

हरित भारत अभियानातर्गत पुढील दहा वर्षातील लक्ष आणि उद्दिष्ट्ये सर्वसाधारणपणे खालीलप्रमाणे आहेत:-

- १) देशातील वनक्षेत्र आणि वृक्षाच्छादन कमीत कमी ५० लाख हेक्टर पर्यंत वाढविणे.
- २) सुमारे ५० लाख हेक्टर अस्तित्वातील वन/वनेत्तर क्षेत्रावरील वनांच्या/ वृक्षाच्छादनाच्या गुणवत्तेत वाढ करणे.
- ३) वनांवर अवलंबून असणाऱ्या किमान ३० लाख कुटुंबांना उपजिविकेचे साधन निर्माण करून वाढीव उत्पन्नासाठी प्रयत्न करणे.
- ४) वने आणि इतर परिसंस्था (Ecosystems) याद्वारे कार्बनचे शोषण आणि साठवण (Carbon Sequestration & Storage) करून सुधारीत/वर्धित जल, जैवविविधता आणि परिस्थितीकीय सेवा उपलब्ध करून देणे.
- ५) त्याचबरोबर जळाऊ इंधन, चारा, लाकूड आणि गैर-इमारती लाकूड इत्यादींची व्यवस्था करणे.

अभियानाची ठळक वैशिष्ट्ये :-

- १) हरित भारताची संकल्पना जोमाने अंमलात आणण्यासाठी सध्याचे जे वेगवेगळे उपक्रम आणि प्रयत्न आहेत त्यामध्ये दुपटीने वाढ करणे.

- २) वातावरणीय बदलांसंदर्भातील कृती आराखड्यातर्गत जे वेगवेगळे कार्यक्रम/उपक्रम आणि अभियान राबविण्यात येत आहेत त्यांची सांगड हरित भारत अभियानाशी घालणे. त्यामध्ये महात्मा गांधी नरेगा, कॅम्पा, राष्ट्रीय भरीव वनीकरण कार्यक्रम, राष्ट्रीय ग्रामीण उपजिविका अभियान, एकात्मिक पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापन, नवीन व पुनर्वापरयोग्य ऊर्जा स्रोतांची उपलब्धता आणि राष्ट्रीय कोरडवाहू क्षेत्र विकास कार्यक्रम इत्यादी कार्यक्रमांचा समावेश राहील.
- ३) स्थानिक लोकसमूहातील जवळपास १ लाख युवकांना कौशल्याधारित उद्योग करण्यास प्रवृत्त करणे. अशा युवकांद्वारे जनसहभागामार्फत वनांचे रक्षण, संवर्धन आणि उदरनिर्वाहाची साधने निर्माण करणे. असे युवक “हरित स्वयंसेवक” म्हणून वन विभागासारखी अंमलबजावणी यंत्रणा आणि समाज घटक यांच्यामधील दुवा म्हणून काम करतील.
- ४) हरित भारत अभियानातर्गत वृक्ष लागवडीलायक जमिनीवर वनक्षेत्र वाढवून तिथले निसर्गसौंदर्य खुलवणे हा महत्वाचा उद्देश आहे. पारंपारिक वनीकरण कार्यक्रमापेक्षा ही संकल्पना आगळीवेगळी आहे.
- ५) राष्ट्रीय आणि राज्य वन धोरणामध्ये नमूद केल्याप्रमाणे मोठ्या, सलग आणि वेगवेगळ्या प्रकारच्या वन आणि वनेतर जमिनीवर वृक्षसंपदा वाढविण्याचा व्यापक उद्देश या अभियानाद्वारे साधला जाणार आहे. त्यामधून अस्तित्वातील वनक्षेत्रातील गुणवत्ता वाढविण्याबरोबरच वनेतर जमिनीवर वृक्ष लागवड करून वनक्षेत्र वाढविण्याचा उद्देश आहे.

अभियानातर्गत राष्ट्रीय स्तरावरील सर्वसाधारण लक्ष्य :-

- १) सर्वसाधारणपणे ४९ लक्ष हेक्टर वनक्षेत्राच्या गुणवत्तेत वाढ करणे आणि परिसंस्थाविषयक सेवांमध्ये (Ecosystem Services) सुधारणा करणे. त्यामध्ये साधारणतः १५ लक्ष मध्यम घनतेच्या वन जमिनीचा, ३० लक्ष हेक्टर खुल्या वनक्षेत्राचा आणि ४ लक्ष हेक्टर अवनत गायरान जमिनीचा (Degraded Grass Land) समावेश राहील.
- २) १८ लक्ष हेक्टर वन/वनेतर जमिनीवरील वनक्षेत्र आणि परिसंस्थाविषयक सेवांमध्ये वाढ करून जैवविविधतेची पुनर्स्थापना करणे (Eco-Restoration/Afforestation). यामध्ये खुरटे जंगल, लागवडीयोग्य क्षेत्राचे स्थानांतर (Shifting Cultivation Areas), वापरात नसलेली खनिज क्षेत्रे, दऱ्यांमधल्या जमिनी (Ravine Lands), तिवराचे जंगल आणि समुद्र किनारी असलेले काटेरी झुडपांचे क्षेत्र यांचा समावेश असेल.
- ३) २ लक्ष हेक्टर नागरी आणि अर्धनागरी क्षेत्रावर (संस्थांच्या मालकीच्या जमिनीसह) वृक्षाच्छादन वाढविणे.
- ४) ३० लक्ष वनेतर जमिनीवर कृषीवानिकी (Agro-Forestry) आणि सामाजिक वनीकरण यांच्या माध्यमातून वनक्षेत्र आणि परिसंस्थाविषयक सेवांमध्ये वाढ करणे.
- ५) १० लाख हेक्टर पाणथळ जमिनी आणि त्यावरील परिसंस्थाविषयक सेवांची पुनर्स्थापना करणे.
- ६) प्रकल्प क्षेत्राच्या परिसरातील कुटुंबांमध्ये पर्यायी उर्जा साधनांचा वापर करण्यासाठी त्यांना प्रवृत्त करणे आणि इंधन वापराच्या कार्यक्षमतेत सुधारणा करणे.
- ७) ३० लक्ष कुटुंबांच्या उपजिविकेसाठीची उत्पन्न क्षमता वाढविणे.

राज्यस्तरावरील लक्ष्य :-

राष्ट्रीय स्तरावरील वर नमूद विविध उद्दिष्टांच्या अनुषंगाने राज्यस्तरावर देखील विविध क्षेत्रांच्या विकासाबाबत आणि अनुषंगिक सेवांमध्ये वाढ करणे, सेवांची पुनर्स्थापना करणे, वनक्षेत्र आणि वृक्षाच्छादन वाढविणे आणि त्यातून उपजिविकेची साधने निर्माण करण्याबाबत दरवर्षीचा नियोजन आराखडा आणि एकंदरीत बृहत् आराखडा तयार करून कार्यवाही करण्यात येईल.

अभियानातर्गत संस्थात्मक नियोजन आणि अंमलबजावणी (Institutions for Planning and Implementation):-

अभियानातर्गत वन व्यवस्थापनासाठी नाविण्यपूर्ण संकल्पना अंमलात आणण्याचा मानस असून त्यासाठी विकेंद्रीत वन प्रशासनाचे बळकटीकरण करण्याचे नियोजित आहे. अभियानाच्या अंमलबजावणीसाठी खालीलप्रमाणे संस्थात्मक रचना असेल :-

(अ) ग्राम व शहरस्तर :-

अभियानातर्गत वेगवेगळ्या घटकांचे नियोजन गावपातळीवर ग्रामसभेच्या मान्यतेने आणि ग्रामीण व शहरी भागात संयुक्त वन व्यवस्थापन समित्यांच्या सहभागासह करण्यात येईल. संयुक्त वन व्यवस्थापन समितीचे अध्यक्ष आणि सदस्य-सचिव हे संयुक्तपणे वित्तीय अधिकार वापरतील. तसेच शहरी भागामध्ये नगरपालिका/ महानगरपालिका क्षेत्रात वॉर्ड स्तरावरील कमिट्यांमार्फत अभियानातर्गत कामांची अंमलबजावणी करण्यात येईल.

(ब) जिल्हास्तर :-

वन विकास यंत्रणेद्वारे अभियानातर्गत कामांना वेग देण्यासाठी जिल्हास्तरावर संबंधित जिल्ह्याचे पालक मंत्री यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती स्थापन करण्यात येईल. सदर समितीमध्ये जिल्हा परिषदेचे अध्यक्ष आणि महापालिका क्षेत्रातील संबंधित महानगरपालिकेचे महापौर हे सह-अध्यक्ष म्हणून राहतील. तसेच जिल्ह्यातील नगरपालिकांचे अध्यक्ष यांना निमंत्रित म्हणून बोलाविण्यात येईल.

(क) राज्यस्तर :-

हरित भारत अभियानातर्गत राज्य वन विकास यंत्रणा ही स्वायत्त संस्था म्हणून राज्यस्तरावर काम करेल. सदर योजना यशस्वीरित्या राबविण्यासाठी इतर योजनांशी सांगड घालून अंमलबजावणीसाठी योग्य दिशा देण्याच्या दृष्टीने मुख्य सचिवांच्या अध्यक्षतेखाली सुकाणू समिती स्थापन करण्यात येईल.

(ख) राष्ट्रीयस्तर :-

मा. केंद्रीय मंत्री (पर्यावरण व वने) यांच्या अध्यक्षतेखालील राष्ट्रीय नियामक परिषदेमार्फत (National Governing Council) अभियानाच्या अंमलबजावणीसाठी सर्वकष मार्गदर्शन आणि कृती कार्यक्रमाचा समन्वय साधला जाईल. त्याचप्रमाणे राष्ट्रीय स्तरावर सचिव (पर्यावरण आणि वने) यांच्या अध्यक्षतेखाली राष्ट्रीय कार्यकारी परिषद (National Executive Council) कार्यरत राहील. या परिषदेकडे अभियानाची सर्वकष जबाबदारी राहील. त्याचप्रमाणे अभियानाची अंमलबजावणी करण्यासाठी राष्ट्रीय स्तरावर अभियान संचालनालय (Mission Directorate) स्थापन करण्यात येऊन हे संचालनालय अभियानातर्गत उद्दिष्टांची पूर्तता करण्याच्या दृष्टीने उत्तरदायी राहील.

राष्ट्रीय नियामक परिषद, राष्ट्रीय कार्यकारी परिषद, राज्यस्तरीय वनविकास यंत्रणा, राज्यस्तरीय सुकाणू समिती, जिल्हास्तरीय वन विकास यंत्रणेतर्गत सर्वसाधारण समिती आणि सुकाणू

समिती यांची रचना केंद्र शासनाच्या वर नमूद निकषामधील मार्गदर्शक सूचनांच्या परिशिष्ट-४ येथे देण्यात आली आहे.

केंद्रीय अर्थसहाय्याचे स्वरूप :-

सदर योजना केंद्रीय आणि राज्य हिस्सा ६० : ४० या स्वरूपात राबविली जाईल. त्याचप्रमाणे हरित भारत अभियानातर्गत राज्याचा वार्षिक कृती आराखडा (Annual Plan of Operation-APO) राबविण्यासाठी केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालयामार्फत केंद्र शासनाचा हिस्सा दोन हप्त्यांमध्ये ६० टक्के आणि ३० टक्के या प्रमाणात वितरीत केला जाईल. उर्वरीत १० टक्के निधी हा Flexi- Fund म्हणून स्वतंत्रपणे स्थानिक गरजांवर आधारीत कार्यक्रम पार पाडण्यासाठी दिला जाईल. केंद्रीय सहाय्यता निधी हा राज्याच्या वार्षिक योजनेच्या माध्यमातून अर्थसंकल्पित केला जाईल. त्यानंतर अर्थसंकल्पित अनुदान हे अर्थसंकल्पित वितरण प्रणालीद्वारे (BDS) राज्य वन विकास यंत्रणेस उपलब्ध करून दिले जाईल. सदर निधी राज्यस्तरीय वन विकास यंत्रणेच्या राष्ट्रीयकृत बँकेत उघडलेल्या स्वतंत्र खात्यात जमा होईल. त्यानंतर सदर निधी संबंधित वन विकास यंत्रणांना वितरीत केला जाईल. या यंत्रणेमार्फत संयुक्त वन व्यवस्थापन समित्यांच्या सहभागाने अभियानातर्गत कामे पार पाडली जातील. जिथे संयुक्त वन व्यवस्थापन समित्या कार्यरत नाहीत, त्याठिकाणी संबंधित ग्रामपंचायतींच्या स्वतंत्र खात्यामध्ये हा निधी जमा होईल. ग्रामसभेच्या आणि ग्रामस्तरावरील समित्यांच्या मान्यतेने अभियानातर्गत कामे पार पाडली जातील.

या अभियानातर्गत केंद्र शासनाने दिलेल्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार राज्य आणि जिल्हास्तरावर वेगवेगळ्या समित्यांचे गठन करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

हरित भारत अभियानाची राज्यामध्ये अंमलबजावणी होण्याच्या दृष्टीने त्या अंतर्गत नियोजन, वार्षिक कृती आराखडा आणि इतर बाबींविषयी मार्गदर्शन करण्यासाठी राज्य आणि जिल्हास्तरावर खाली नमूद केल्याप्रमाणे समित्या गठीत करण्यास शासन मान्यता देण्यात येत आहे.

राज्यस्तरीय संस्था :-

(१) राज्यस्तरीय वन विकास यंत्रणा (State Forest Development Agency) :-

सदर अभियानाची अंमलबजावणी आणि मार्गदर्शन करण्यासाठी राज्यस्तरीय वन विकास यंत्रणा ही सर्वोच्च यंत्रणा असेल. या अंतर्गत सर्वसाधारण समितीचे मा. मुख्यमंत्री हे अध्यक्ष असतील. ही यंत्रणा विकेंद्रीत प्रशासनाद्वारे अभियानाची यशस्वीरित्या अंमलबजावणी करण्याच्या दृष्टीने उपाययोजना सुचवेल.

(अ) राज्यस्तरीय वन विकास यंत्रणेतर्गत सर्वसाधारण समिती :-

१) मा. मुख्यमंत्री	- अध्यक्ष
२) मा. मंत्री (वने)	- सह अध्यक्ष
३) मा. राज्यमंत्री (वने) (असल्यास)	- सदस्य
४) मुख्य सचिव	- सदस्य
५) वने, वित्त, नियोजन, ग्रामविकास व जलसंधारण, कृषी, जलसंपदा, आदिवासी विकास ह्या प्रशासकीय विभागांचे अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव	- निमंत्रित
६) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर	- सदस्य

७) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर	-	सदस्य
८) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (संनियंत्रण व मुल्यांकन), महासंचालक, सामाजिक वनीकरण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांचे कार्यालय.	-	सदस्य
९) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (कॅम्पा), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर	-	सदस्य
१०) मुख्य वनसंरक्षक (कांदळवन), मुंबई.	-	सदस्य
११) राज्यातील नामांकित अशासकीय संस्थांमधून, तीन (३) प्रतिनिधी	-	सदस्य
१२) हरित भारत अभियानाशी संबंधित केंद्रस्थ अधिकारी	-	सदस्य-सचिव
- सदर समितीची बैठक वर्षातून किमान एक वेळा घेण्यात यावी.

राज्यस्तरीय सर्वसाधारण समितीची कार्यकक्षा :-

- या अभियानांतर्गत देण्यात आलेली लक्ष आणि उद्दिष्टे पूर्ण करण्याच्या दृष्टीने राज्य शासनास सर्वकष मार्गदर्शन करणे.
- या अभियानामध्ये समाविष्ट लक्ष आणि उद्दिष्टे गाठण्यासाठी आणि अभियानाची यशस्वीरित्या अंमलबजावणी होण्याच्या दृष्टीने सर्वसाधारण धोरणविषयक बाबी ठरविणे.

(ब) राज्य सुकाणू समिती :-

मा.मुख्य सचिव यांच्या अध्यक्षतेखालील राज्य सुकाणू समितीद्वारे सदर अभियानाचे सर्वकष व्यवस्थापन केले जाईल. समितीची रचना खालीलप्रमाणे :-

१) मुख्य सचिव	-	अध्यक्ष
२) अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव (वने)	-	सदस्य
३) अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव (वित्त)	-	सदस्य
४) अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव (नियोजन)	-	सदस्य
५) अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव (ग्रामविकास व पंचायत राज)	-	सदस्य
६) अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव (कृषी)	-	सदस्य
७) अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव (जलसंपदा)	-	सदस्य
८) अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव (आदिवासी विकास)	-	सदस्य
९) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर	-	सदस्य
१०) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर	-	सदस्य
११) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (संनियंत्रण व मुल्यांकन), महासंचालक, सामाजिक वनीकरण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांचे कार्यालय.	-	सदस्य
१२) मुख्य वनसंरक्षक (कांदळवन), मुंबई.	-	सदस्य
१३) वातावरणीय बदलासंदर्भात राज्य कृती आराखडा समितीशी (State Action Plan on Climate Change) - (SAPCC) संबंधित केंद्रस्थ अधिकारी	-	सदस्य
१४) केंद्रीय पर्यावरण व वन मंत्रालयाचे प्रतिनिधी	-	सदस्य
१५) राज्यात वन संवर्धन आणि उपजिविका क्षेत्रात कार्यरत असलेल्या नामांकित अशासकीय संस्थांपैकी राज्य शासनाने नामनिर्देशित केलेल्या दोन (२) संस्था. या दोन संस्थांची नेमणूक प्रथमतः २ वर्षाकरीता असेल आणि त्या संस्था नामनिर्देशित करण्यास पात्र राहतील.	-	सदस्य-
१६) हरित भारत अभियानाशी संबंधित केंद्रस्थ अधिकारी	-	सदस्य-सचिव

सदर समितीची बैठक सहा (६) महिन्यातून किमान एक वेळा घेण्यात यावी.

राज्य सुकाणू समितीची कार्यक्षमता :- अभियानाची योग्यरितीने अंमलबजावणी होण्याच्या दृष्टीने सुकाणू समिती सर्वकष मार्गदर्शन देईल. जेणेकरून वेगवेगळ्या विभागांशी आणि क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांशी समन्वय साधणे आणि वर नमूद केल्याप्रमाणे विविध योजनांची सांगड (convergence) घालून अभियानाची अंमलबजावणी करणे सुलभ होईल.

१. राज्यातील वृक्षलागवडलायक क्षेत्र निसर्गरम्य होण्याच्या दृष्टीने (L१ -landscape) तयार करण्यात आलेल्या यथार्थदर्शी आराखड्यास (Perspective Plan) मंजुरी देणे आणि पुढे केंद्र शासनास मान्यतेसाठी पाठविणे.
२. अभियांनातर्गत राज्याचा वार्षिक कृती आराखडा (Annual Plan of Operation) अंतिम करणे आणि केंद्र शासनाच्या मान्यतेसाठी पाठविणे.
३. राज्य शासनाने अभियांनातर्गत कामांसाठी वितरीत केलेल्या निधीची उपयोगिता आणि योग्यरितीने खर्चाची प्रगती याबाबत संनियंत्रण करणे.
४. केंद्रीय, पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाने अभियानाच्या अंमलबजावणीसाठी वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार, अभियांनातर्गत कामांना राज्य स्तरावर वित्तीय मंजुरी देण्यासाठी ही समिती शक्ती प्रदान समिती म्हणून काम करेल.

राज्यस्तरावर अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव / सचिव (वने) हे अभियांनातर्गत, राज्याचा दरवर्षीचा यथार्थदर्शी आराखडा (Annual Perspective Plan) आणि राज्याचा वार्षिक कृती आराखडा (Annual plan of Operation) तयार करून राज्य सुकाणू समितीस अंतिम मान्यतेसाठी सादर करतील व या अभियानाचे सर्वांगीण संनियंत्रण करतील.

(२) जिल्हास्तरीय वन विकास यंत्रणा :-

जिल्हास्तरावर, जिल्हा विकास यंत्रणेच्या माध्यमातून या अभियानातर्गत घ्यावयाच्या कामांना गती दिली जाईल. तसेच जिल्हा वन विकास यंत्रणेचा, जिल्हा नियोजन समितीशी दुवा (linkage) साधला जाईल. राज्य वन विकास यंत्रणेप्रमाणेच, जिल्हा वन विकास यंत्रणेअंतर्गत सर्वसाधारण समिती कार्यरत राहील. विकेंद्रित प्रशासनाची संकल्पना विचारात घेऊन या समित्यांद्वारे अभियांनातर्गत साध्य करावयाच्या उद्दिष्टांसदर्भात आखणी, अंमलबजावणी आणि इतर कार्यक्रमांशी सांगड घालून सदर अभियानाची अंमलबजावणी केली जाईल.

(अ) वन विकास यंत्रणेशी संबंधित जिल्हास्तरीय सर्वसाधारण समिती :-

संबंधित जिल्ह्याचे पालकमंत्री हे सर्वसाधारण समितीचे अध्यक्ष म्हणून राहतील. धोरणविषयक बाबींच्या अनुषंगाने, पंचायत स्तरावर अस्तित्वातील कार्यक्रमांची हरित भारत अभियानाशी सांगड घालून सदर अभियानाची कार्यक्षमतेने अंमलबजावणी करणे, हे समितीचे प्रमुख कर्तव्य राहील. समितीची रचना पुढीलप्रमाणे असेल :-

१) संबंधित जिल्ह्याचे पालकमंत्री	- अध्यक्ष
२) संबंधित जिल्ह्यातील जिल्हा परिषद अध्यक्ष व महानगरपालिकेचे महापौर	- सह - अध्यक्ष
३) मुख्य वनसंरक्षक (प्रादेशिक) तथा अध्यक्ष वन विकास यंत्रणा.	- सदस्य
४) उप संचालक, सामाजिक वनीकरण	- सदस्य
५) जिल्ह्यातील वनक्षेत्रपाल, सहायक वनसंरक्षक/उप विभागीय वन अधिकारी.	- सर्व सदस्य

- ६) जिल्ह्यातील संयुक्त वन व्यवस्थापन समित्यांच्या अध्यक्षांपैकी दरवर्षी चक्राकार पद्धतीने किमान पन्नास (५०) अध्यक्ष (यापैकी किमान वीस (२०) स्त्रिया अध्यक्ष असाव्यात. जर पुरेशा स्त्रिया अध्यक्ष उपलब्ध नसतील तर संयुक्त वन व्यवस्थापन समित्यांच्या सर्वसाधारण समित्यांमधून किमान एका क्लस्टरमधील स्त्री सदस्याची निवड करण्यात यावी).
- ७) पंचायतराज संस्थेतील सर्वोच्च संस्थेने नामनिर्देशित केलेले तीन (३) - सदस्य अशासकीय सदस्य
- ८) उप वनसंरक्षक/विभागीय वन अधिकारी - सदस्य-सचिव

सदर समितीची बैठक वर्षातून किमान दोन वेळा घेण्यात यावी.

(ब) जिल्हा सुकाणू समिती :-

अभियानांतर्गत कामांची एकात्मिक पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रम, राष्ट्रीय ग्रामीण उपजिविका अभियान, एम-नरेगा इत्यादी कार्यक्रमाशी सांगड घालून आणि सर्व यंत्रणांशी आवश्यक तो समन्वय ठेवून योग्यरितीने अंमलबजावणी होण्याच्या दृष्टीने जिल्हा सुकाणू समिती कार्यरत राहिल. समितीचे रचना पुढीलप्रमाणे :-

- १) जिल्हाधिकारी - अध्यक्ष
- २) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद - सदस्य
- ३) महानगरपालिका आयुक्त - सदस्य
- ४) मुख्य वनसंरक्षक (प्रादेशिक) तथा अध्यक्ष वन विकास यंत्रणा किंवा त्यांच्या कार्यालयातील विभागीय वन अधिकारी दर्जाचे अधिकारी. - सदस्य
- ५) जिल्हाधिकारी यांनी नामनिर्देशित करावयाच्या जिल्ह्यातील वित्त (व्यय), विज्ञान आणि तंत्रज्ञान, ग्रामविकास (राष्ट्रीय ग्रामीण उपजिविका अभियानाशी संबंधित), कृषी, आदिवासी विकास विभाग, पंचायत राज, अपारंपारीक उर्जा इत्यादी विभागाशी संबंधित प्रत्येकी एक (१) जिल्हास्तरीय अधिकारी. - सदस्य
- ६) उप वनसंरक्षक तथा सदस्य सचिव वन विकास यंत्रणा/ विभागीय वन अधिकारी. - सदस्य सचिव

जिल्हास्तरावर मुख्य वनसंरक्षक (प्रादेशिक) तथा वन विकास यंत्रणा हे अभियानांतर्गत जिल्हास्तरावरील वार्षिक आराखडा तयार करतील. तसेच या योजनेच्या अंमलबजावणी संदर्भातील मार्गदर्शक सूचना विचारात घेऊन अस्तित्वातील योजनांची सांगड आणि सर्वसाधारण समन्वय साधतील. जिल्हास्तरावर या योजनेची योग्यरितीने अंमलबजावणी होण्यासाठी ते पुर्णतः जबाबदार राहतील.

(३) ग्राम/शहर स्तरावरील समिती :-

हरित भारत अभियानांतर्गत कामांचे नियोजन आणि अंमलबजावणी करण्यासाठी, ग्रामीण आणि शहरी भागात संयुक्त वन व्यवस्थापन समित्या काम करतील. जेथे संयुक्त वन व्यवस्थापन समित्या अस्तित्वात नाहीत, तेथे संबंधित ग्रामपंचायत अथवा शहरी भागातील वॉर्ड समिती हे काम करतील.

सदर योजना केंद्र आणि राज्य शासन यांच्या अनुक्रमे ६० टक्के आणि ४० टक्के या आर्थिक सहभागानुसार राबविण्यास शासन मान्यता देण्यात येत आहे. त्यानुसार दरवर्षी राज्य हिस्स्याची रक्कम उपलब्ध करून देण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. याअनुषंगाने आवश्यक ते नवीन लेखाशिर्ष महालेखापाल यांच्या सहमतीने मंजूर करून घेण्यास देखील मान्यता देण्यात येत आहे.

या अभियानाचे अंमलबजावणी आणि सनियंत्रण आणि प्रकल्प अहवाल तयार करणे व मान्यता इत्यादी व इतर सर्व बाबी या संदर्भ क्र. १ आणि २ येथे नमूद केलेल्या केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार राहतील.

सदर शासन निर्णय नियोजन विभागाचा अनौपचारिक संदर्भ क्र. ४६८/कार्यासन-१४७५, दि.११.१२.२०१५ आणि वित्त विभागाचा अनौपचारिक संदर्भ क्र.७३/२०१६/व्यय-१०, दि.२०.०४.२०१६ अन्वये मिळालेल्या सहमतीनुसार तसेच मंत्रीमंडळाने दि.३१.०३.२०१६ रोजीच्या बैठकीमध्ये मान्यता दिल्याप्रमाणे निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१६०४२०१५०११८२६१९ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांचे आदेशानुसार व नांवाने,

(डी.एल.थोरात)

सह सचिव (वने)

महसूल व वन विभाग

प्रत :-

- १) मा.राज्यपाल यांचे सचिव
- २) मा.मुख्यमंत्री यांचे सचिव
- ३) मा.मंत्री (वित्त, नियोजन व वने)यांचे खाजगी सचिव
- ४) मा.मंत्री (वने)यांचे खाजगी सचिव
- ५) सर्व मा. मंत्री राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव
- ६) मुख्य सचिव यांचे सहसचिव
- ७) प्रधान सचिव यांचे सहसचिव
- ८) प्रधान सचिव (कृषी व फलोत्पादन)
- ९) सचिव (वने)
- १०) सचिव (जलसंधारण व रोहयो)
- ११) सचिव (ग्रामविकास)
- १२) सचिव (उद्योग)
- १३) सचिव (आदिवासी विकास विभाग)
- १४) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर
- १५) व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र वन विकास महामंडळ मर्यादित, नागपूर
- १६) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक व महासंचालक, सामाजिक वनीकरण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे

- १७) सर्व प्रधान मुख्य वनसंरक्षक, महाराष्ट्र राज्य, नागपूर
- १८) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (मुल्यांकन व संनियंत्रण), सामाजिक वनीकरण संचालनालय, पुणे.
- १९) सर्व अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक, महाराष्ट्र राज्य, नागपूर
- २०) सर्व मुख्य वनसंरक्षक/वनसंरक्षक/उपवनसंरक्षक
- २१) सर्व मुख्य वनसंरक्षक व उपमहासंचालक, सामाजिक वनीकरण, महाराष्ट्र राज्य.
- २२) सर्व उपसंचालक, सामाजिक वनीकरण विभाग, महाराष्ट्र राज्य.
- २३) सर्व विभागीय आयुक्त
- २४) आयुक्त कृषि म.रा. पुणे
- २५) संचालक, फलोत्पादन म.रा.पुणे.
- २६) संचालक, खादी व ग्रामोदयोग मंडळ, मुंबई
- २७) संचालक, उदयोग संचालनालय, मुंबई
- २८) सर्व जिल्हाधिकारी
- २९) सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद.